

Завдання та порядок освідування як слідчої дії

Лук'яничков Є.Д., професор кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, професор

Відповідно до нового КПК України (ст. 241) освідування є самостійною слідчою (розшуковою) дією. У порівнянні з КПК України 1960 р. завдання освідування розширене, що відповідає багаторічній практиці проведення даної слідчої дії. Освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого здійснюється для виявлення на їхньому тілі не тільки особливих прикмет, як було раніше, але і слідів кримінального правопорушення. Подібне завдання освідування передбачено законодавством Росії (ст. 179), Беларусі (ст. 206), Казахстану (ст. 226), Арменії (ст. 220), Молдови (ст. 119).

Аналіз положень ст. 179 КПК РФ засвідчує, що до завдань освідування віднесено виявлення стану сп'яніння або інших властивостей і ознак особи, що мають значення для справи. Зазначимо, що ні попередній, ні новий КПК України не згадують про встановлення властивостей особи під час освідування.

Простим спостереженням, зазначає С. А. Шейфер, слідчий не може виявити у людини стан сп'яніння, оскільки звичайні ознаки такого стану: запах алкоголю, невпевнена хода, незв'язна мова, червоний колір обличчя і т. ін. – багатозначні і можуть бути характерними для інших станів людини: хвороби, що супроводжується прийомом ліків, втомленості, переляку та ін. [1, с. 92]?

Поділяючи дану позицію зазначимо, що визначення стану організму людини, зокрема стану сп'яніння, потребує використання спеціальних знань і вирішується проведенням судово-медичної експертизи, а не освідуванням. Освідування, як слідча дія, не передбачає і не може передбачати будь-яких досліджень над людиною. Оскільки ні слідчий, ні судовий медик, ні лікар такого дослідження не проводять, а лише фіксують зовнішні ознаки на тілі людини, виявлення, так званих, ознак сп'яніння або вживання наркотичних речовин може викликати необхідність у проведенні експертизи.

Аналізуючи процедуру освідування, слід звернути увагу на те, що новий КПК України містить декілька новел, якими вносяться певні зміни в порядок його проведення. Фактичною підставою прийняття рішення про освідування слід розглядати наявність у слідчого достатніх зафіксованих у матеріалах провадження даних про те, що на тілі відповідної особи можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети. Правовою підставою освідування є постанова прокурора винесена за клопотанням слідчого (ч. 2 ст. 241 КПК). Це свідчить про створення додаткових гарантій захисту особистих прав людини, забезпечення її реальної тілесної недоторканності.

Деякі неузгодженості спостерігаємо у викладенні ч. 2 ст. 241 КПК. Це стосується освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи. Слушно зазначається, що воно проводиться особами тієї ж статі.

Вимога про неможливість присутності слідчого при освідуванні особи іншої статі вказує лише на те, що дану слідчу (розшукову) дію необхідно доручити особі однієї статі з освідуваним (слідчому, працівнику оперативного підрозділу), яка проведе її за участю судово-медичного експерта або лікаря і складе про це протокол, як єдиний процесуальний документ, що передбачений чинним КПК для даної процесуальної дії. Для цього слідчому має бути надане право звернутися до прокурора або керівника органу досудового розслідування з клопотанням про доручення провадження освідування слідчому тієї ж статі, що і освідуваний [2, с. 408-409].

В цій же частині статті наголошується, що освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи ... може проводитися лікарем. На відміну від КПК України 1960 р. не вказується процесуальний документ, яким мають оформлюватися результати його діяльності.

Деякі науковці вважають, що результати такого освідування заносяться до протоколу зі слів лікаря чи експерта. За такого підходу у протоколи відображатиметься те, що не було предметом безпосереднього сприйняття слідчого. Цим спотворюється сутність слідчих дій спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел шляхом безпосереднього сприйняття слідчим слідів злочину, їх дослідження і фіксації. Для вирішення даної ситуації положення про проведення освідування безпосередньо лікарем має бути вилучено із змісту даної статті. Залучення до освідування судово-медичного експерта може бути більше результативним. Така діяльність є його професійним обов'язком і повсякденною роботою.

Разом з тим слід звернути увагу на те, що судово-медичний експерт і лікар підходять до освідування більшою мірою з медичної точки зору і менше уваги звертають на встановлення та фіксацію особливих примет і слідів, які можуть у подальшому мати значення для проведення трасологічних досліджень з метою встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень. У цьому зв'язку слушною є думка С. О. Софронова, про проведення освідування безпосередньо слідчим із залученням до участі у ньому судово-медичного експерта або лікаря [3, с. 13-14]. Це дозволить поєднати знання юридичні і медичні під час проведення освідування, щоб встановити наявність і характер тілесних ушкоджень – ран (вогнепальних, різаних або колотих, рубаних або заподіяних тупим предметом); саден, подряпин, синців, слідів дії отруйної речовини, визначити їхні розміри, локалізацію на тілі та правильно і повно відобразити встановлені обставини у протоколі слідчої дії.

Список використаних джерел:

1. Шейфер С. А. Проблемы развития системы следственных действий / С. А. Шейфер // Уголовное право. – 2002. - № 3. – С. 92.
2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – С. 408-409.
3. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. О. Сафронов. – К., 1999. – 19 с.